

DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

Siyasi Partiler, demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Ancak I. TBMM’de partiler yoktu. Meclis içerisinde siyasi görüş ayrılıklarından dolayı çeşitli gruplar vardı.

- Bu grupların içinde en etkili olanı Mustafa Kemal’in kurduğu **Müdafaai Hukuk Grubu** idi.

Yorum: İlk meclisteki bütün milletvekillerinin tek amacı yurdu düşmandan kurtarmak ve Misakı Milli’yi gerçekleştirmekti. Bu nedenle siyasi ayrışmaya neden olabilecek partileşmeye gidilmemiştir.

Demokratikleşmeye ve Millî İradeyi Hâkim Kılmaya Yönelik Atılan Adımlar

- Büyük Millet Meclisinin açılması
- Saltanatın kaldırılması
- Cumhuriyetin ilan edilmesi
- Halifeliğin kaldırılması
- Çok partili siyasi hayata geçmek için çalışmaların yapılması

Millî Egemenlikle İlgili Nutuk’ta Geçen Bazı İfadeler

- Kuvâyi Millîye’yi etken ve millî iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.
- Böyle bir hükûmet, ulusal egemenlik temeline dayanan halk hükûmetidir. Cumhuriyettir.
- Egemenlik sınırsız ve koşulsuz olarak ulusundur.
- Halifeliği ve padişahlığı birbirinden ayırıp padişahlığı kaldıracağız.
- Egemenlik hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve işaretle ortaklık kabul etmez.

(M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s.89, ss. 589-915)

CUMHURİYET HALK FIRKASI (9 Eylül 1923)

- Mustafa Kemal, yapacağı çalışmalar için bir siyasi oluşuma ihtiyaç duymuş bu amaçla millî mücadele sırasında oluşturulan Müdafaai Hukuk Grubunun bir uzantısı olarak **9 Eylül 1923**’te **Halk Fırkası**’nı kurmuştur
- Kurtuluş savaşından sonra ülkemizde kurulan **ilk siyasi partidir**.
- Cumhuriyetin ilanından sonra adı **Cumhuriyet Halk Fırkası** olarak değiştirilmiş, daha sonra da **Cumhuriyet Halk Partisi** adını almıştır.
- Cumhuriyet Halk Partisinin başkanlığını 1923-1938 arası Atatürk, 1938-1950 arası ise kadar İsmet İnönü yapmıştır.

Halk Fırkasının kurulma nedenleri:

- ✓ İnkılâpların yapılması için bir siyasi oluşuma gerek duyulması
- ✓ Yenilikleri, halkın katılacağı bir parti aracılığıyla halka benimsetme düşüncesi
- ✓ Halkın istek ve görüşlerinin Meclise daha kolay yansımaları sağlama ve demokrasiyi kurum ve kurallarıyla işletme düşüncesi.

Cumhuriyet Halk Fırkası;

- ✓ Atatürk’ün **6 ilkesini parti felsefesi olarak kabul etmiştir**.
- ✓ Ekonomide **devletçilik** ilkesini benimsemiştir.
- ✓ 1946 yılına kadar Meclisteki **tek parti**; 1950 yılına kadar da **iktidar partisidir**.
- ✓ Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan **inkılâpların ve Atatürk ilkelerinin uygulayıcısıdır**.
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti’nin **en uzun süre iktidarda kalan partisidir**.
- ✓ Çift dereceli seçim sistemini savunmuştur.

İki dereceli seçim sistemi: İki aşamadan oluşur. Önce seçimde kimlerin oy kullanacağı belirlenir. Daha sonra da belirlenen seçmenler oy kullanır.

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI (17 KASIM 1924 - 5 HAZİRAN 1925)

- Mustafa Kemal'in Milli Mücadeledeki yakın silah arkadaşları tarafından kurulmuştur.
- Partinin kurucuları **Kazım Karabekir, Refet Bey** (Bele), **Rauf Bey** (Orbay) **Ali Fuat Bey** (Cebesoy), **Adnan Bey** (Adivar)'dır.
- Bu partinin kurucuları aynı zamanda ordu mensubu subaylardı. Aralık 1924'te bir yasa çıkartılarak **subayların siyasi partilere üye olamayacakları kararlaştırılmıştır**. Bu nedenle Terakkiperver Fırkasının kurucuları **ordudan istifa etmek zorunda kalmışlardır**.

Yorum: Bu yasanın çıkarılmasındaki amaç; ordu ve siyaseti birbirinden ayırarak **ordunun siyasete karışmasını önlemektir**.
Bu partinin kurulmasında Mustafa Kemal ile silah arkadaşları arasında meydana gelen siyasi görüş ayrılıkları etkili olmuştur.

- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası parti programında;
- ✓ **Dini düşünce ve inançlara saygılı olacağını,**
- ✓ Serbest ekonomi politikası (**liberalizm**) uygulayacağını ifade etmiştir.

- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, rejim ve laiklik karşıtların sığınağı haline geldiği ve **Şeyh Said isyanıyla ilgisi olduğu** gerekçesiyle 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır.
- Böylece çok partili hayata geçişin **ilk denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır**.
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, kurulan **ikinci siyasi parti** ve **ilk muhalefet partisidir**.
- Tek dereceli seçim sistemini savunmuştur.

Tek dereceli seçim sistemi: Seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya belirlemesine olanak sağlayan bir seçim sistemidir.

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI (12 AĞUSTOS - 18 ARALIK 1930)

- ✓ Mustafa Kemal'in isteğiyle **Fethi Okyar** tarafından kurulmuştur.

Amaç;

- **1929'da dünya ekonomik bunalımının etkilerini azaltma,**
- Ekonomik alanda yeni politikalar üretme,
- Demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla işletme,
- **Hükümetin denetlenmesini sağlama,**
- Halkın istek ve görüşlerini meclise tam olarak yansıtma düşüncesidir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası;

- Ekonomide **liberalizmi** (serbest piyasa ekonomisi) savunmuş, **Cumhuriyet'e bağlı ve laiklikten yana** olacağını belirtmiştir.
- Ancak rejim karşıtlarının partiye girmeye başlaması nedeniyle, Fethi Okyar partisini **feshetmek** zorunda kalmıştır.

Yorum:

- Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile çok partili hayata geçişin **ikinci denemesi de başarılı olamamıştır**. Bundan sonra Atatürk döneminde çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır.
- Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet döneminin **ikinci muhalefet partisidir**.
- Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshedilmesinden sonra çıkan **Menemen Olayı**, partinin kendini kapatmasındaki haklılığı ortaya çıkarmıştır.

MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (16 HAZİRAN 1926)

- **Cumhuriyet ve laiklik karşıtları**, eski İttihatçılar ve yeni rejime karşı olanlar tarafından planlanan bu suikast Mustafa Kemal'in **İzmir gezisi** sırasında gerçekleştirilecekti.
- Ancak, olay daha önceden haber alınınca (Mustafa Kemal'in İzmir'e bir gün gecikmeli gitmesi ve suikastçileri kaçırarak olan **Giritli Şevki**'nin durumu İzmir

valisine bildirmesi) gerçekleştirilememiş ve suikastı planlayan 13 kişi yakalanarak **İstiklal Mahkemeleri'**nde yargılanmıştır.

- Bu olaydan sonra İttihat ve Terakkiciler, devlet kadrolarından tamamen tasfiye edilmişlerdir.
- İzmir suikastı **Cumhuriyet rejimine, laikliğe ve inkılaplara** karşı bir girişimdir.

Bilgi:

Mustafa Kemal'in bu olaydan sonra *"Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."* diyerek **Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar yaşayacağına olan inancını** ortaya koymuştur:

TÜRKİYE CUMHURİYETİNE YÖNELİK TEHDİTLER

- Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde gerçekleştirilen inkılaplar birtakım çevrelerde tepkilere neden oldu.
- Türkiye Cumhuriyetinin **ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak isteyen hareket ve tehditler** daha çok **etnik** ve **dinsel** kaynakları kullanarak ortaya çıkmıştır.
- Bu tehditler, **cumhuriyete, laikliğe, inkılaplara ve ülkenin bölünmez bütünlüğüne** karşı hareketlerdi.
- Bu tehditlerin **demokratik hayatı olumsuz etkileyen** iç politika sonuçları olduğu gibi, ülkemizi **uluslararası alanda zor durumda bırakan** dış politika sonuçları da oluyordu.
- Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu tehditlerin en önemlileri **Şeyh Sait İsyanı** ve **Menemen Olayı'**dir.

ŞEYH SAİT AYAKLANMASI (13 ŞUBAT – 3 HAZİRAN 1925)

- **Laikliğe, Cumhuriyet yönetimine ve inkılaplara** karşı olanlar tarafından çıkarılmıştır.
- Ayaklanmanın çıkmasında, **Musul** konusunda Türkiye'yi zayıf duruma düşürmek isteyen **İngiltere'nin Doğu Anadolu'da** yaptığı çalışmalar etkili olmuştur.
- Bingöl'de başlayan Şeyh Sait Ayaklanması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birçok ili içerisine alacak şekilde genişlemiştir.

Ayaklanmanın bastırılması için alınan önlemler:

- ✓ İstifa eden Fethi Okyar Hükümeti yerine İsmet İnönü Hükümeti kurulmuştur.
- ✓ **Takriri Sükûn (Huzuru Sağlama) Kanunu** çıkarılmıştır.
- ✓ **İstiklal Mahkemeleri** kurulmuştur.
- ✓ **Basına sansür uygulanmıştır.**
- ✓ Bölgede **kısmi seferberlik ilan edilmiş** ve ayaklanma 3 Haziran 1925'te bastırılmıştır.

İç sonuçları

- Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, isyanda rolü olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır (5 Haziran 1925).
- Şeyh Sait isyanı, Türkiye'de **çok partili hayata geçiş için ortamın uygun olmadığını** göstermiştir.
- **Şeyh Sait İsyanı**, laik Cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik ilk isyandır.

Dış Sonuçları

- İngiltere bu isyanı kullanarak **Musul sorununun** Türkiye aleyhine çözümlenmesini sağlamıştır.
- Musul,1926 **Ankara Antlaşması'**yla İngiltere mandası altındaki Irak'a bırakılmıştır. Bu durum Misakı Milli'ye aykırıdır.
- Bu olay **iç politikada yaşanan sorunların dış politikayı olumsuz etkilediğini** göstermiştir.

MENEMEN OLAYI (23 ARALIK 1930)

- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesinden sonra, İzmir'in Menemen ilçesinde rejim karşıtlarının çıkarmış olduğu olaydır.
- **Derviş Mehmet** ve yandaşları tarafından çıkarılan olay, Menemen'de askerlik yapan öğretmen **Asteğmen Kubilay** şehit edilmesiyle sonuçlanmıştır.
- Olay kısa sürede bastırılmış, Derviş Mehmet ve yandaşları yakalanarak **Askeri Mahkemede yargılanarak cezalandırılmışlardır.**

Yorum:

- **Menemen Olayı**, Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra laik Cumhuriyete karşı çıkan **ikinci isyandır.**
- Şeyh Sait İsyanı, ve Menemen Olayı, **Türkiye'de henüz demokrasi ortamının oluşmadığını** göstermiştir.
- Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre daha tek partili yönetimin sürdürülmesinin en önemli nedeni; **inkılâpların yerleşmesini sağlama ve halkın gerekli siyasal olgunluğa erişmesini beklemektir.**

Günümüzde ise Türkiye'nin;

- ✓ **Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumunda olması,**
- ✓ **Asya ve Avrupa ülkeleri arasındaki kara, deniz ve hava yolu ulaşımının büyük bölümünün ülkemiz üzerinden yapılması,**
- ✓ **Ülkemizin Karadeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlayan su yollarına sahip olması,**
- ✓ **Asya'dan Avrupa'ya uzanan birçok petrol ve doğal gaz boru hattı da ülkemizden geçmesi,**
- ✓ **Petrol ve doğal gaz boru hattı projeleri ile ülkemiz, uluslararası enerji koridoru hâline gelmesi,**

gibi durumlar Türkiye'nin dünya siyasetinde söz sahibi olmasına ve dünya siyasetine yön vermesine katkı sağlamaktadır.

- Ancak sahip olduğu jeopolitik konum, ülkemize birçok fırsat sunduğu gibi ülkemizin bazı tehdit ve tehlikelere maruz kalmasına neden olmaktadır.
- Ülkemizin sahip olduğu maddi ve manevi değerler dış güçlerin sürekli dikkatini çekmiştir.

- Güçlü bir Türkiye istemeyen dış güçler, Türkiye'yi iç sorunlarla meşgul ederek, ülkemizin hamle ve hareket yeteneğini zayıflatmak istemişlerdir. Bu dış güçler, amaçlarına ulaşabilmek için ülke içinde karışıklık çıkartıp millî birlik ve beraberliğimizi bozmaya çalışmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri birçok tehlikeye maruz kalmıştır. Bu tehlikelerden biri de **15 Temmuz** hain **darbe girişimidir.** Birlik ve beraberlik içinde birçok tehlikenin üstesinden gelen milletimiz, **15 Temmuz'da da tek vücut olarak iradesine, ülkesine ve cumhuriyetine sahip çıkmış; hainlere geçit vermemiştir.**

Böylece milletimiz, Atatürk'ün "Bir milletin büyüklüğü coğrafi yüz ölçümü ile değil; yüreğinin asaleti, ülküsünün yüksekliği ile ölçülür." sözlerindeki övgüye layık olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Zeki DOĞAN
Sosyal Bilgiler Öğretmeni
sosyalciniz.wordpress.com

NOT: Ders notlarımız fotokopiye uygundur.

Ticari amaçlı kullanılmaması ve kaynak gösterilerek paylaşılması rica olunur.